

ARŞİV BELGELERİMİZİN ULUSLARARASI ÖNEMİ

RUKANCI, Fatih*
TÜRKİYE/TURÇIA

*“Biz arşivistler, geçmişin bekçisi,
geleceğin de kurucusuyuz”*
Etienne Sabbe, 1966

ÖZET

Uluslararası ilişkiler tarafların birbirlerine karşı olan yükümlülüklerini uluslararası hukuk boyutunda ele almasının yanı sıra ulusların birbirleriyle olan etkileşimini de geçmişten günümüze yaşanan tüm olaylar ve faaliyetler çerçevesinde inceleyen disiplinler arası bir bilim dalıdır. Bu bilim dalı içerisinde ulusların ya da devletlerin tüm faaliyetleri inceleme konusu olabilmektedir ve araştırılan konu ne olursa olsun konuyla ilgili kanıt değeri taşıyan belgelerin incelenerek ortaya konulması gerekmektedir. Dolayısıyla uluslararası ilişkilerimizi etkilemesi, bu ilişkilerin yeniden düzenlenmesi, birtakım değişikliklerin yapılması ya da ulusumuzu ilgilendiren bazı iddiaların çürütülmesi veya doğrulanması muhtemel olan konularda bilimsel, ikna edici, objektif bir sonuca varılabilmesi ilgili konuda tarafları ilgilendiren tüm arşiv belgelerinin bulunup incelenmesi ve dünya kamuoyuna duyurulmasıyla mümkün olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Dönemi, Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi arşiv belgeleri ile göz kamaştırıcı bir arşiv hazinesinin sahibidir. Bu hazine ya da eski adıyla “*Hazine-i Evrak*” 150 milyon civarındaki arşiv belgesiyle yalnızca ülkemizin değil, bugün bağımsızlığını ilan etmiş 35’e yakın ülkenin tarihine ışık tutabilecek nitelik ve niceliktedir. Uluslararası ilişkiler söz konusu olduğunda yabancı devletlerle her konuda yapılmış olan anlaşmalar ve yazışmalar arşiv belgeleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, söz konusu arşiv belgelerinin ulusumuz ve ülkemize yönelik tartışmalarda kanıtlayıcı özelliği ile yeterince ve zamanında kullanılabilmesi oldukça önemlidir. Arşivlerimizde koruyup sakladığımız ve diğer ülkelerin arşivlerinde bulunan ulusumuz ile ilgili arşiv belgelerinin içerik ve sayısal olarak denetiminin yapılabilmesi, gereksinim duyulan anda kamuoyuna duyurulabilmesi için modern arşivcilik teknikleri ve uzman personel ile bugüne kadar geç kalınmış düzenleme işlemlerinin bir an önce gerçekleştirilmesi şarttır. Son yirmi yılda Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’nün öncülüğünde arşiv belgelerinin düzenlenmesi ve arşivlerimizin etkin kullanımıyla ilgili gelişmeler sevindiricidir ancak henüz arzu edilen tüm çalışmalar tamamlanamamıştır.

---

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. e-posta: frukanci@gmail.com.

Uluslararası ilişkilerde adeta kilit rol oynayan ve dünya kamuoyunda ulusumuz aleyhinde oluşturulmaya çalışılan suni ve/veya asılsız gündemleri ortadan kaldırmamızda vazgeçilmez orijinal başvuru kaynağımız olan arşivler, aynı zamanda uluslararası alanda yeni strateji ve politikalar üretmemize yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Arşivleri, uluslararası ilişkiler, arşivlerin önemi.

ABSTRACT

International relations constitute an interdisciplinary field that studies the interaction among nations in the framework of all events and activities that have been taking place since the past until the present day in addition to dealing with the mutual responsibilities of parties towards each other in the context of international law. In this field, every activity of nations or governments can be the subject of study and the documents that have a value of proof concerning the subject should be analysed and put forth whatever the studied subject is. Consequently, concerning subjects which are likely to affect our international relations, reorganise these relations, bring about certain changes or refute or confirm some allegations concerning our nation, attaining a scientific, convincing and objective result would only be possible through finding all archive documents that concern the parties involved, studying them and announcing them to the public. The Republic of Türkiye possesses a resplendent archives treasury with documents from the Ottoman period, the National War for Independence and the period after the proclamation of the Republic. This treasure, or as it was called in the past, “*Hazine-i Evrak*”, has the quality and the quantity necessary, with its nearly 150 millions of archive documents, to shed light on the history of not only our country but of approximately 35 countries that have declared independence. When it comes to international relations, treaties and correspondence with foreign States on every subject take up an important place in archive documents. However, it is very important that the special feature of proof of those archive documents is used sufficiently and timely in discussions concerning our nation and country. It is essential to realise, with modern archiving techniques and specialized personnel, the organisational procedures that have been delayed until now, to be able to carry on content and quantitative control of the archive documents concerning our nation that are being kept in our archives and in those of other countries and to announce them to the public when needed. During the last twenty years, even though the progress realized under the leadership of the General Directorate of State Archives concerning the organisation of archive documents and the effective use of archives has been somewhat satisfactory, all desired studies have not been finalised yet. Archives that have a key role in international relations and that constitute our indispensable and original source of reference to discard artificial and/or unfounded allegations against our nation in the

worldwide common opinion will also help us produce new strategies and policies in the international field.

Key Words: Ottoman Archives, international relationship, importance of archives.

Türkler, tarih boyunca değişik coğrafyalarda kendi sistemini kurarak belli bir hiyerarşi içinde bu bölgeleri idare etmiştir. Gerek hâkim oldukları bölgelerin idaresi gerekse merkezi yönetim hakkında kararlar alıp yazışmalar yaparak, bunları kaydetmiş bu kayıtları da sandıklar ve tomarlar hâlinde “Hazine-i Evrak”ta koruma altına alarak zengin arşivler oluşturmayı başarmışlardır.

Arşivlerin en büyük özelliği, sosyal ve beşeri bilimler için ilk elden kaynak olmalarıdır. Bundan dolayıdır ki, bir devletin ve milletin tarihi, devlet ve millet hayatının öz çizgileri arşivlerinde gizlidir. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlıdan devralınan milyonlarca arşiv belgesinin yanı sıra Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemine ilişkin belge birikimiyle de ülke ve dünya tarihine ışık tutacak arşiv potansiyeline sahiptir. Bu tarihî belge mirasımız bizleri yüzyıllarca kader birliği yaptığımız uluslarla bilgi ve düşünce alışverişine, kaynaşmaya götürebilecek güvenilir ve zengin kaynaklardır (Şahin, 2006; 2).

Güçlü ve hâkim olan devletler, belge ve bilgiye sahip olan devletlerdir. “Tarihe baktığımız zaman, iktidarların Asurlulardan beri veri (enformasyon) topladığını ve güçlerini devam ettirmek için bunu şekillendirdiğini görebiliriz. Eski Romalıların, Çin ve Osmanlı İmparatorluklarının detaylı kayıt sistemleri tuttıkları, arazi tahrirleri düzenledikleri, nüfus sayımı yaptıkları ortaya çıkarılmıştır” (Gökırmak, 2003; 80).

Üç kıta üzerinde, çok geniş bir coğrafyada ve altı yüz seneyi aşkın bir zaman diliminde hükümân olmuş ve çeşitli milletleri bünyesinde barındırmış olan Osmanlı Devleti’nden, Türkiye Cumhuriyeti’ne intikal etmiş zengin arşiv malzemesi yalnız Türkiye’nin değil, bugün bağımsız devlet kurmuş çeşitli milletlerin millî ve ortak tarihlerinin tespitinde ve yazılmasında başvurulacak otantik değerdeki kaynaklardır. Özellikle Balkan, Akdeniz, Kuzey Afrika ve Arap ülkelerine âit ilk elden tarihî kaynaklar Osmanlı Arşivleri’ndedir.

Bugün Osmanlı Arşivi’nde bulunan yaklaşık 150 milyon belge, Osmanlı Devleti’nden kalan arşiv malzemesinin ancak % 25-30’unu oluşturmaktadır. Diğer % 70’lik bölümü çeşitli nedenlerden dolayı korunamamış ya da bugüne kadar ulaşamamıştır. Ne yazık ki Osmanlı Devleti’nin ilk dönemleri hakkında ve özellikle ilk 150 yılına ait fazla arşiv belgesi ve malzemesi günümüze kadar ulaşmamıştır. Savaşlar, iç karışıklıklar, saltanat kavgaları Timur istilas, Fetret Devri bu nedenler arasında sayılabilir (Çetin, 2006; 7).

Osmanlı Arşivleri'nin en büyük özelliği, Türkiye'nin olduğu kadar, bugün bağımsız devletler kurmuş olan 35'e yakın Orta ve Yakın Doğu, Balkan, Akdeniz, Kuzey Afrika ve Arap ülkelerinin kültür, ekonomi ve siyasî tarihlerinin gün ışığına çıkarılmasında, milletlerarası hakların ispatı ve korunmasında, ayrıca vatandaş haklarının gerektiğinde hukukî dayanağı olması bakımından sahip olduğu özgün değeridir.

Günümüzde, bu ülkelere mensup araştırmacılar, kendi millî arşivlerini kurmak, toplum bilimleri açısından var oluşları ile ilgili meseleleri incelemek, tespit etmek ve değerlendirmek için Osmanlı Arşivleri'nde araştırma yapmak mecburiyetini duymaktadırlar.

Osmanlı Arşivleri içerisinde fethedilen ülkelerin arazisini tescillemek, toprağın mülkiyet ve tasarruf sistemini, vergi oranlarını göstermek için tutulan ve devlet topraklarının esas kaydı olduğundan tapu hükmünde bulunan Tapu Tahrir Defterleri veya Defter-i Hakaniler; dönemin nüfusu, yörede kullanılan isimler, lakaplar, ailelerin gelir seviyesi, meslekler, arazi ve ziraat durumu, yetiştirilen ürün ve hayvan çeşitleri, ilgili coğrafya ve döneme ilişkin ayrıntılı bilgiler içeren Temettuat Defterleri; Osmanlı padişahlarının ülkenin dört bir yanındaki idarecilere gönderdikleri ferman, berat ve benzeri yazışmaları içeren ve Osmanlı idari teşkilat yapısını ortaya koyması bakımından büyük değer taşıyan Mühimme Defterleri; Nişan rütbe, tayin ve terfi kayıtlarını içeren Rü'us Defterleri; Kadıların devlet merkezi ile yaptıkları resmî yazışmaları, halkın şikâyet ve dileklerini, mahalli idarelere ait hukuki düzenlemeler olarak ferman ve hükümleri, en önemlisi de ait olduğu mahallin sosyal, kültürel ve iktisadi hayatını yansıtan mahkeme kararlarını içeren Şer'iyye Sicilleri, vakıf şartlarını bildiren Vakfiyeler bulunmaktadır (Rukancı, 2005; 6).

Osmanlı Arşivleri bu zengin kimliği ile; menşei, mahiyeti, maddi değeri, ustası bilinmeyen bir müze eşyasını, bir saray mensubu tarafından yaptırılan fakat zamanla unutulup giden bir binayı, bir hatıra eseri her cephesiyle açıklamaya, kaybolmuş bir kasrın, bir sarayın veya herhangi bir yapının teşkilatını, mefruşatını, şehzadelere, padişahlara çeşitli sebeplerle verilen hediyeleri aydınlatmaya hizmet edebilecek kültürel öneminin yanı sıra Osmanlı Tarihi'nin gizli ve yanlış bilinen ya da bildirilen yönlerini orijinal belgeler ışığında analiz etme imkânı tanımaktadır (Selvi, 1995). Bu bağlamda arşivler, "*devlet varlığının hafızası*" olarak stratejik önem taşımaları yanında; devletin, kişilerin haklarını, uluslararası ilişkilerin belgelerini korurlar; bir sorunu aydınlatmaya, yeniden düzenlemeye de yararlar.

Kişisel hafıza bireylere, toplumsal hafıza ise bir ulusa kişilik kazandırmaktadır. Bu durum arşivcilerin yanı sıra komutanlar, krallar ve nihayet devlet adamları tarafından da fark edilmiştir. Napolyon; İtalya, Hollanda ve İspanya'dan çok miktarda arşiv malzemesini ülkesine taşımıştır. İngilizler İskoç arşivlerindeki belgeleri 1296 ve 1651 yıllarında olmak üzere iki

kez ele geçirmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nda Berlin'i işgal eden Müttefik orduları, Alman Arşivi'nin birer örneğini Washington DC'ye ve Londra'ya taşıma konusunda mutabakat içinde olmuşlardır. Arşiv belgelerine ve resmî kayıtları yıllarca titizlikle korumayı başarmış olan Osmanlı Devleti'nde de askerî hareketler ve savaşlar esnasında mali, idari, askerî işlerin yürütülmesi için Osmanlı idari kayıtları, Divan-ı Hümayun'un çeşitli büroları, görevli kâtipler orduyla birlikte sefere götürülürdü. Bürokratik işlemler, tayin, azil, terfi, vakıf işleri, vergi toplama ve benzeri işlemler hızlı bir şekilde devam ederdi. Gerekli defterler ve kayıtlar birlikte götürülür "*Sefer Divanı*" kurulurdu. Defterhane ve maliye hazinesine ait defterler, önemli belgeler görevlilerle birlikte seferde bulundurulurdu. Bir kısım defterler ise, daha güvenli olan bir kalede bırakılırdı. Savaşta yenilgiler hâlinde bazı defterler ve belgeler düşman eline geçerdi. Avusturya, İran ve Fransa'nın bu yolla eline geçen defterler vardır (Çetin, 2006; 9, Özdemir, 2006; 66-70).

Yakın tarihte birçok örnek göstermiştir ki; ulusal ve uluslararası ihtilafları ortadan kaldırılması umulan arşivlerdeki belgelerin paylaşılması da ayrı bir tartışma konusudur. Kimi zaman bu tür paylaşımlar için uluslararası diplomatik belgelerde özel düzenlemeler yapıldığı da olmuştur:

1923 Lozan Barış Antlaşması'nda eski Osmanlı idaresi altındaki ülkelerin arşivlerinde bulunan ve Osmanlı İmparatorluğu tarihi yazımı için vazgeçilemez belgelerin yeni Türkiye Devleti'ne iadesinin bir uluslararası diplomatik antlaşmada ayrı madde şeklinde yazılması çok anlamlıdır.

Lozan Antlaşması'ndaki 139. madde şöyledir:

"...mülki, adlî veya malî idarelere veya idare-i evkafa müteallik olup Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan bir toprağın hükümetini münhasıran alakadar eden ve Türkiye'de bulunan evrak, defatir, planlar, senedat ve diğer her nevi vesaik ve bilmukabele bunlardan Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan bir toprakta bulunup Türk Hükümetini münhasıran alakadar edenler müteakiben iade olunacaklardır" (Özdemir, 2006; 67).

Osmanlı tarihi için Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler kadar Rusya İmparatorluğu Dışişleri Arşivindeki belgeler, Fransa'nın başkenti Paris'de bulunan Dışişleri Tarih Arşivi ve Londra'da İngiliz Devlet Arşivi (Public Record Office)'ndeki belgeler de önem taşımaktadır. Nasıl ki bunlar bilinmeden Osmanlı tarihi yazılamazsa Osmanlı arşivleri taranmadan Rusya, Fransa ve İngiltere'nin de tarihi eksik kalmaktadır. Çünkü büyük devletler dünyanın önemli bölümlerine sahip olmuş ve kendi toprakları dışında da birbirlerinin coğrafyası üzerinde etkin bir faaliyet göstererek önemli stratejik bilgi ve ilişkileri kayıt altına almışlardır. Bu nedenledir ki Osmanlı tarihinin önemli bir kısmı Avrupa arşivlerinde bulunduğu gibi Avrupa devletlerinin tarihlerinin de ilginç boyutları bizim arşivlerimizde bulunmaktadır. Dolayısıyla tarihe damgasını vurmaya başarmış imparatorlukların mirasçısı olan toplumların

Devlet Arşivleri özellikle de Dışişleri (Hariciye) Arşivi o devletin geçmişi ve onurunu temsil etmektedir (Ortaylı, 1998; 491-492). Ancak günümüzde artık yalnız dış işleri teşkilatının bilgi ve belgesine düzenli sahip olması da yeterli değildir. Tüm devlet teşkilatı bilgi ve belgelerini sağlıklı bir sistem içinde tutmalı, düzenli ve bilimsel metotlarla muhafaza etmeli, istenen zamanda ve en kısa sürede erişim sağlayabilmelidir.

Sahip olduğumuz arşiv belgeleri Arap ülkelerinin tarihi ve aralarındaki anlaşmazlıkların çözümü açısından da oldukça önemlidir. Zira Yemen'den Tunus'a kadar Arap coğrafyası yaklaşık 400 yıl Osmanlı taşrası olarak yönetilmiştir. Bugün merkezi konuma gelmiş olan Arap Devletlerinin hiçbirinin siyasi tarihi XIX. yüzyılın ikinci yarısından geriye gitmemektedir. Bu da oluşturulan Arap siyasi tarihinin Arap coğrafyasının bütün zamanlarını içermediğini gösterir. Hâlbuki Osmanlı belgelerinin XVI. yüzyıldan XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar, Arap coğrafyasını, Arap ülkelerinin elindeki belgelerden daha fazla temsil ettiğini söyleyebiliriz. Örneğin Basra vilayetinin küçük bir kazası üzerinde kurulmuş olan bugünkü Katar (Emirliği) Devleti'nin mahalli hiçbir yazılı kaynağı bulunmadığı gibi, yabancı arşivlerde bulunan belgeler de XIX. yüzyılın ortalarından başlamaktadır. Hâlbuki Osmanlı Arşivi'nde 1555 tarihli bir Rü'us defterindeki kayıt, Katar tarihi için muhtemelen en eski kayıttır. Söz konusu kayıta şu bilgilere yer verilmektedir: *“Ahalisi tamamıyla gemicilikle uğraşan Katar Arapları, büyük küçük bin kadar gemiye sahiptirler. Gerek nakliyece ve gerekse gemici tüccar olarak bu bölgenin refahında etkin olmuşlardır. Bunların Şeyhleri Muhammed B. Sultan Beni Musellem'dir. Bu zatın Lahsa'da emlaki vardır, bunun için Lahsa (Lahsa Beylerbeyliği) ile de sıkı ilişkileri bulunmaktadır.”* XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı nüfuz alanı içinde olan Bahreyn ve Basra vilayetinin içinde küçük bir idari birim olan Kuveyt'in durumu da Katar'dan farklı değildir. Stratejik bir mevkide bulunması nedeniyle, tarih içinde büyük güçlerin çekişme alanlarından biri olan Bahreyn hakkındaki Osmanlı belgeleri de XVI. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu belgeler Arap coğrafyasının siyasi, sosyal, ekonomik, kabile ve aile tarihlerini aydınlatacak özelliklere sahiptirler. Ayrıca bunlar sadece tarihi aydınlatmak için değil, aynı zamanda bugünkü Arap dünyasını anlamak ve hatta Araplar arasında hâlen devam etmekte olan anlaşmazlıkları çözmek için kullanılacak özelliktedir.

Söz konusu bölgelerde bugüne kadar yapılan ve yazılan tarihler, bölge tarihi olmaktan ziyade hâkim olan aile veya hanedanlığın tarihi olmaktan öteye geçmemiştir. Oysaki Osmanlı arşivlerinde Arap şehirlerinin tarihinin yanı sıra, Basra Körfezi başta olmak üzere çeşitli aşiret ve kabile tarihleri, kabile şeyhlerinin birbirleriyle ve devlet ile ilişkileri, dini ve sosyal olaylar, sınır çekişmeleri ve özellikle de Hac ve Hicaz bölgesini ilgilendiren sorunlara da cevap verebilecek gün ışığına çıkarılmamış binlerce belge bulunmaktadır. (Kurşun, 2006; 535-537, 540).

Nitekim Katar ile Bahreyn arasındaki ihtilaflı bir konu Osmanlı Arşivi'ndeki bir harita ile çözülmüştür. Mısır ile İsrail arasındaki bir başka sorun yine Osmanlı Dönemi'nde yapılmış olan bir anlaşma çerçevesinde ele alınmaktadır (Sarınay, 2006; 41). 1985 yılı Mayıs ayında Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in Türkiye ziyareti sırasında; Mısır ile İsrail arasında Akabe Körfezi'nde anlaşmazlık konusu olan bir kilometre karelik bir toprak parçasıyla ilgili olarak Osmanlı döneminde, Akdeniz'den Akabe Körfezi'ne uzayıp giden bir sınır çizgisine ilişkin belgenin fotokopisi Türkiye Cumhurbaşkanı tarafından kendisine hediye edilmiş ve Mısır Cumhurbaşkanı bunu ziyaretinin en değerli armağanı olarak kabul etmiştir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. İhtilafları ortadan kaldıran barışlar bir sonraki savaşa kadar sürmektedir. İhtilaflar ise kalıcı bir çözüm bulunmamışsa kuşaktan kuşağa devrolunmak durumundadır. Eğer bir ihtilaf tarihteki bir olaydan kaynaklanmışsa yapılması gereken şey söz konusu ihtilafı ilgili tüm arşiv belgelerini tarafların önüne koyarak belgelerin nesnellığı ışığında soruna ortak bir çözüme aramaktır (Özdemir, 2006; 70). Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler yalnızca sorunların çözümünde değil, Osmanlı düşmanlığının yayılmaya çalışıldığı, Osmanlı'nın yalnızca savaşlarla tanıtıldığı bazı Avrupa ülkelerinde de olumlu sonuçlar verecektir. Derebeylik sisteminin yaşandığı bir dönemde Balkanlar'da yaşayanlar Osmanlı medeniyeti sayesinde Osmanlı idaresini tercih eder, duruma gelmişlerdir. Bu dönemde çağın çok ilerisinde bir insan hakları uygulaması yaşanmıştır ki, bugün bile birçok ülkede bu özgürlükler sınırlıdır. İstanbul'daki Hristiyanlara hürriyetlerini veren Fatih Sultan Mehmet, Balkanlar ve Kudüs'te de Hristiyanların rahat yaşamalarını sağlamak için fermanlar göndermiştir. Osmanlı'nın hoşgörüsü, bugün bile birçok toplumda rastlanmayacak düzeydeki insani hassasiyeti, buna benzer arşiv belgelerinin deşifre edilip yayımlanmasıyla dünya kamuoyunun gözleri önüne serilmektedir ve bu çalışmalar devam edecektir. Bu konudaki hassasiyetleri ve özverili çalışmalarıyla arşiv belgelerimiz ışığında birçok eserin yayımlanmasına hizmet etmekte olan Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü üzerine düşen sorumluluğu layıkıyla yerine getirmektedir. Bu tür bilimsel çalışmalar bazen bilinçli bazen de bilgisizlikten kaynaklanan Türk milletinin dünya üzerindeki imajına ilişkin yanılgılara ya da yanıltmalara son verecektir.

Bulduğumuz coğrafya, kültürel değerlerimiz, tarihten devraldığımız miras, yakın dönemin tarihî gerçekleri, ekonomik egemenlik mücadeleleri, küresel güçlerin gelecekle ilgili hesapları, planları Türkiye Cumhuriyeti'ni fazlasıyla etkilemektedir. Dolayısıyla, *“Ulusal politikanın tespitinde ve geleceğe yönelik stratejik misyonun belirlenmesinde, uluslararası sistemin, süper güçlerin ve bölgesel güçlerin çıkar hesaplarını bilimsel ve ayrıntılı olarak incelemek ve doğru değerlendirmek önem kazanmaktadır”* (Ünal, 2001; 2). Egemen ve küresel güçler uluslararası sistem içerisinde birçok yaptırımlarla dünyayı şekillendirme gayreti içerisinde. Mevcut uluslararası ilişkiler sistemi Batı uygarlığının belirlediği kurallar çerçevesinde şekillenmektedir.

Günümüzde birçok devlet kendi değer algıları ve siyasal ideolojileri doğrultusunda hedeflerine ulaşabilmek için her yolu mubah görmekte, Machiavelist yaklaşımla amaca erişimde kullanılan her şeyin doğru olduğuna inanmaktadır. Dünyada görülen küresel güç mücadelesi aslında yüzyıllardır devam etmektedir. Küresel güç mücadelesinde ülkemiz de daima güç kazanma planlarının uygulama alanı olmuştur. Olmaya da devam etmektedir. Ortadoğu ve Avrasya coğrafyasının egemenlik mücadelesindeki önemi, enerji elipsindeki hâkimiyet kavgaları Türkiye'yi çok eski tarihlerden beri bu çatışmaların odağına çekmiştir. Bu anlamda ABD, AB, Rusya ve diğerleri Türkiye'yi yanına almak, onunla müttefik olmak, müttefik olamazsa bulunduğu coğrafyayı kullanmak istemiştir. Ancak Türkiye ile müttefik olanlar da karşı grupta olanlar da ülkenin kalkınmasına izin vermemiş, çeşitli oyunlarla güçsüz kalmasına neden olmuştur. Ülkemizin uluslararası arenada zor durumda kalması için uygulanan birçok taktik bulunmaktadır. Bu taktiklerden bir tanesi ve en yaygın olanı da hukuki veya meşru savunma haklarını kullandığı olayların çarpıtılması amacıyla bu olaylar hakkında dünya kamuoyunu yanıltacak bilgi ve belgeler oluşturulmasıdır. Bilgi ve belgenin uluslararası ilişkilerde güç verdiğini algılamakta geciken Türkiye, ne yazık ki uydurma materyallerin karşı tarafça belge hâline getirilmesinde ve bu sahte belge yığınlarının dünya kamuoyunu yanıltıp, olumsuz imaj oluşturmasında pasif kalmış ve uluslararası her alanda zorlanmış, savunma pozisyonunu dahi çok geç alabilmiştir. Ülkemizi sıkıştırmak, zor durumda bırakarak ulusal veya uluslararası arenada birtakım yaptırımlara uğratmak ve neticede zor durumumuzdan nemalanmak en geçerli oyunlardan bir tanesidir. Önce ülke içerisinde birtakım gruplar hareketlendirilir, bunlar menfaatler doğrultusunda yönlendirilir, çatışma ortamı oluşturulur, devletin bu grupları ezdiği, haklarına tecavüz ettiği iddia edilir, iddialara haklılık kazandırmak maksadıyla anılar, haberler yayınlanır, daha ileri aşamada bunlar belge hâline getirilir. Bu uydurma belgeler emperyalizmin en büyük araçlarından biri hâline gelmiş olan uluslararası konferanslar, seminerler, sempozyumlar aracılığıyla resmî hâle getirilir. Türkiye uluslararası konferanslar, seminerler, sempozyumlar aracılığıyla belgeleşmiş ve delil hâline getirilmiş materyalle köşeye sıkıştırılır. Türkiye bu iftiraları temizleme gayreti içerisindeyken de yine aynı devletlerce aklama karşılığında birtakım taahhüt ve hak kayıplarına itilir (Torunlar, 2006).

Yıllardır değişmeyen bu senaryoda delinin biri kuyuya bir taş atmakta, kırk tane akıllı çıkarmaya çalışmaktadır. Ancak burada ne delinin kim olduğu, ne de taşın büyüklüğü önemlidir. Burada sorun bir kuyu olarak görülen Türk Tarihi'dir. Bu kuyular gerçeği yansıtan orijinal arşiv belgeleriyle doldurulmalı ya da aydınlatılmalıdır. O zaman atılan her taş delinin üstüne doğru sekecek yani kendisine zarar verecektir.

Toplumsal hafızası son derece zayıf olan Türk insanı yaşadığı olayları, geçirdiği sıkıntıları belirli bir zaman sonra adeta belleğinden silmektedir. Oysa

bizimle düşmanca çekişme içerisine girenler, bizler üzerinde egemenlik kurmaya çalışan ülkeler bu hafıza zayıflığımızdan faydalanarak, oluşturdukları sahte bilgi ve belgelerle bize geçmişimizi hatırlatmaya kalkıyor bununla da kalmayarak bu sahte geçmişle bağlantılı olarak geleceğimizi kurgulama cüretkârlığını gösteriyorlar. Kurgularına cevap vermeyeceğimiz veya geç kalacağımız düşüncesi onları cesaretlendirmekte, pervasızlaştırmaktadır. Asılsız bir iftiraya cevap vermek için uzun yıllar beklemek devletimizi hiç tahmin edilemeyecek sıkıntılara düşürmektedir (Torunlar, 2006).

Örneğin, Ermeni sorunu, günümüzden 92 yıl önce olduğu iddia edilen 1915 olaylarına dayandırılrsa da zaman geçtikçe Türk dış politikasındaki etkisini artırmış ve Türk politikacılarının manevra alanını daraltarak, özellikle Soğuk Savaş sonrasında Türkiye’yi sıkıştırarak bir sorun olmuştur. Neredeyse bir yüz yıl önce, üstelik Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan önceki bir zamanda bir devletin kendi vatandaşları ile yaşamış olduğu sorunlar, günümüzde Türkiye’nin Kafkasya politikalarından Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ile ilişkilerine kadar geniş bir alanı etkilemektedir (Laçiner, 2004; 13).

Ermeni olayları ile sergilenen oyun, ortaya konulan tavır ve Türkiye’ye ödetirilmek istenen bedel günümüz meselelerine de ışık tutmalıdır. Kendi insanımızın bile bilgilendirilmediği bu ve buna benzer meselelerde artık uyanık davranmanın, her olayla ilgili arşiv belgesinin önemini kavramamız gerekmektedir.

“Ermeni meselesinin 1990’lardan itibaren aldığı şekil, öncekilerden çok farklıdır. Dünya kamuoyunun gündeminde bir soykırım iddiası öylesine hâkimdir ki, ne soykırım olmadığını anlatabilmekteyiz, ne bu soykırım gürültüleri arasında katledilen diplomatlarımızdan söz edebilmekteyiz ve ne de Ermenistan’ın Karabağ’ı işgal ederek bir milyon Azeri Türkünü topraklarından etmesinden söz edebilmekteyiz” (Bilgi, 2003; 35).

Geçmişte olan Ermeni Tehciri, Mübadele gibi meseleler sonunda ülke olarak hazırlıklı olmamanın verdiği gafil avlanma sonucunda, emperyalist güçler ve onlardan destek ve teşvik gören grupların da çabalarıyla dünyada olumsuz bir imajla tanınmış bulunmaktayız. Bu uydurma meseleler kullanılarak ülkemiz defalarca hak kayıplarına uğramıştır. Geçmişin izleri bugün de bizleri etkilemekte, aynı oyun daha da ağır şartlarda tekrar tekrar sahnelenmektedir. Türkiye’yi yönetmek, bölmek, yıkmak isteyen veya zayıflamasında yarar gören güçler bu meseleleri sürekli gündeme taşımaktadırlar. Türkiye’yi bu anlamda bir Güneydoğu Meselesi, Süryani Meselesi, Pontus Meselesi ve benzeri suni gündem ve olaylarla uğraştırmaya devam edeceklerdir (Torunlar, 2006).

Osmanlı’nın parçalanmasını sağlayan olaylar, baskılar, oyunlar bir başkasının acısı, bir başkasının işi değildir. ‘O günler geride kaldı, bir daha yaşanmaz, modern çağda böyle şeyler olmaz, küreselleşen dünyada, gelişen demokratik bilinçte o entrikaları ve acıları artık yaşamayız’ anlayışı maalesef

doğru bir mantıkla oluşmuş değildir. Bugün yaşadığımız terör belasının, toplumsal ve ekonomik sıkıntılarının ortaya çıkışını araştırdığımızda hep aynı sebepler ve aynı aktörler görünmektedir.

Geçmişimizde yaşadığımız dramları tekrar yaşamamak için mutlak surette tarih, bilgi, belge ve strateji arasında ilişki kurmalıyız. Bu kavramlar arasında kurulan nitelikli ve bilimsel ilişkiden doğacak sinerji, devlete, aynı oranda da topluma güç ve zenginlik olarak yansımaktadır.

Türk toplumu, Avrupa ile olan ilişkilerinde de meselelere yüzeysel ve soyut kavramlarla yaklaşmaktadır. Türkiye-AB ilişkilerinin en yoğun ve stresli yaşandığı bugünlerde Türkiye, Avrupa'ya önyargısızca ve iyi niyet duyguları içerisinde yaklaşmakta, konuyu bir zamanlar onlara karşı millî mücadele verdiğini de unutmamış olarak değerlendirmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki; *"...Türkler tarih boyunca Avrupa için bir öteki (otherness) olarak algılanmıştır. ...Türkler olumsuz anlamda Avrupa kimliğinin oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. Şüphesiz bu tür bir ilişki Türk kimliğinin de oluşmasında aynı etkiyi göstermiş ve Avrupalılar yüzyıllarca Türk kimliğinin oluşumunda etkili bir öteki olarak algılanmışlardır. Cornell'e göre Poitiers Savaşı'ndan Türklerin Viyana bozgununa kadar geçen sürede Avrupa kimliği Türklerle savaşarak şekillenmiştir"*(Torunlar, 2007).

Yüzyıllar boyunca Türkler başlıca sohbet, tutku, yazı konularından biri olmuşlardır; çünkü Türkler 'inançsız' ve düşman her hangi bir halk değildir, aksine Avrupa tarihinin hem içinde, hem dışındadırlar. Türklerle nefret, dehşet ve küçümsemeyle, ama aynı zamanda merak ve pek de gizlenemeyen hayranlıkla yoğrulmuş yoğun, sancılı bir ilişki kurulmuştur (Ricci, 2005; 10).

Avrupalılarla bin yılı aşan bir süreci kapsayan ilişkimizin temelleri bu cümlelerle özetlenmiştir diyebiliriz. Bu temel Avrupalının Türkiye ile olan ilişkilerini, tavrını her zaman etkilemiş, Türkiye'ye karşı hep önyargılı olmasına sebep olmuştur. İlişkilerin en iyi yürüdüğünü düşündüğümüz dönemlerde dahi, Avrupalılar Türkiye'ye ve Türklere karşı olumsuz tutum ve davranışlarla yaklaşabilmiştir. Türkiye'nin, Türklerin Osmanlı'nın devamı olduğu duygusunu üstünden atamayan Avrupa, Osmanlı kalıntısı olarak görülen Türkiye'ye bu muameleyi reva görmektedir. Belki içten içe bu tavır Avrupa'nın gururunu okşamaktadır (Torunlar, 2007).

Görüldüğü gibi Türkiye birçok şer cephesiyle karşı karşıyadır. Artık bizim de savunma pozisyonunu değiştirip, karşı cepheleri açmamız, bu hususta karşılıklı menfaatlerden kaynaklanan müttefiklikler kurmamız gerekmektedir. *"Uluslararası platformlardaki yalnızlığımız, ne yazık ki ülkemiz kamuoyundaki bilgi eksiklikleri ve yanlışlıkları ile bütünleşerek, giderek inkar ettiği suçu dolaylı da olsa kabullenmeye eğilimli bir ortam yaratmaya başlamıştır"* (Bilgi, 2003; 35). Tarihimize yüzleşmemiz istenerek, aslında tarihimize iftira etmemiz hedeflenmektedir.

Bilinçli bir plan dâhilinde yürütülen bu faaliyetler konusunda politika üretmek, iş işten geçmeden dinamik yaklaşımlar geliştirmek gereklidir. Ülkemizin yaşadığımız bu olaylardan ders alarak ödevini iyi yapması gerekiyor. Uluslararası ilişkilerde müttefiklerinizle veya karşı tarafla tüm alanlarda yürüttüğünüz iş ve işlemlerde ilişkilerinize yön veren en önemli araçlardan bir tanesi de belgedir. Uluslararası ilişkilere bir anlamda belgelerle ilişkiler adı da verilebilir. Yapılan hemen her iş belgeye dayanır. Diplomaside yaşanan en yoğun olaylar bilgi ve belgeler savaşı olarak nitelendirilebilir. İttifaklarımızda veya çatışmalarınızda elinizdeki en büyük kozunuz zamanında kullanabileceğiniz orijinal arşiv belgeleridir.

Gelecek tasarımlarımızda önümüze çıkarılacak olası suni meselelere karşı karargâhımızın hazırlıklı olması şarttır. Sun-Tzu'nun ifadesiyle "*Savaşı karargâhta kazanmamız*" için karargâh malzememizin yani arşiv belgelerimizin hazır olması gereklidir. Bundan önceki meselelerde olaylar suni olmakla beraber, bunları dünya kamuoyunda istekleri ve hedefleri doğrultusunda duyurabilmek ve delillendirmek için bazı devletlerce sahte belgeler oluşturulmuştur. Türkiye bu sahteliklere zamanında gerçek arşiv belgeleriyle cevap veremezse, bilgi ve belgesini yönetmeyi, kamuoyuna duyurmayı başaramazsa mazlum olmasına rağmen hep zalim görünecektir (Torunlar, 2006).

Arşiv belgelerimizin tamamını tasnif edip hizmete sunmak ve anında erişilebilir kılmak, strateji tespit etmeyi tek başına yürütülen bir alan olmaktan da çıkartacak, nitelikli bilgi ve belgeyi geçmişten bugüne getirerek günlük çalışmalarımızın içerisinde yer almasını sağlayacaktır. "*Geçmişin ciddi biçimde incelenmesi, bugün ve yarın sağduyulu kararlar almamız için malzeme sağlamaktadır. Atalarımızın yaptığı hataları tekrarlamamalıyız, geçmişteki kahramanların gerçekleştirdiği büyük işleri aşmaya çalışmalıyız*" (Mütercimler, 2006; 42).

Uluslararası İlişkiler Uzmanı Prof. Dr. Türkkaya Ataöv'ün belirttiği gibi: *Hep, 'ileriye, ileriye; geçmişi unut, kimseye kin tutma' felsefesiyle yaklaşıyoruz meseleye ama aslında kimsenin geçmişi unuttuğu yok bizden başka. Böyle geçmişi unutarak ileriye yürünmez mümkün değil*" (Akyol, 2002; 14).

İçinde bulunduğumuz bilgi çağının gerçekleri yalnızca kendi bilgi ve belgenize değil dünyanın her yerindeki bilgi ve belgeye sahip olmayı ve bunu yönetmeyi gerekli kılmaktadır. Savunmamız artık ulusal fiziki sınırlardan çıkarak, küresel sınırları, ittifakları, menfaat birlikteliklerini zorlamaktadır. Bu birliktelikleri sağlamak, ülkemizi uluslararası ilişkilerde güçlü kılarak kendi stratejilerimizi hayata geçirmek için arşiv hazinemize her geçen gün daha fazla gereksinim duymaktayız. Bir an için tüm arşiv belgelerimizin yabancı ülkelerin eline geçtiğini, onlar tarafından kullanıldığını hayal edelim ve daha fazla kâbus görmemek için artık uyanalım.

KAYNAKÇA

Akyol, Taha. (2002). *Osmanlı Mirasından Cumhuriyet Türkiye'sine İlber Ortaylı İle Konuşmalar*, İstanbul: Ufuk Kitapları.

Bilgi, Nejdet. (2003). "Türkiye'nin Ermeni Meselesinde Bilgilenme ve Bilgilendirme Problemleri", *Ermeni Araştırmaları I. Türkiye Kongresi Bildirileri* içinde (33-45), Ankara: ASAM-Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Çetin, Atilla. (2006). "Türkiye'de Arşivciliğin Tarihi Gelişimi" *Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu 17-19 Kasım 2005, İstanbul; International Symposium on Turkish Archives 17-19 November 2005, İstanbul* içinde (5-21). Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Gökırmak, Mert. (2003). "Bilgi, İktidar ve Üniversite" *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1, 80-89.

Kurşun, Zekeriya. (2006). "Körfez Ülkeleri Tarihi İçin Osmanlı Arşivlerinin Yeri Ve Önemi" *Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu 17-19 Kasım 2005, İstanbul; International Symposium on Turkish Archives 17-19 November 2005, İstanbul* içinde (510-532). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Laçiner, Sedat. (2004). *Türk Ermeni İlişkileri* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Mütercimler, Erol. (2006). *Yüksek Stratejiden Etki Odaklı Harekata Geleceği Yönetmek*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Ortaylı, İlber. (1998). "Dışişleri Arşivi Konusu" *I. Millî Arşiv Şurası 20-21 Nisan 1998 Ankara Tebliğler-Tartışmalar* içinde (491-495). Yayl. Haz.: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Özdemir, Hikmet. (2006). "Uluslararası İhtilafların Çözümünde Arşivlerin Rolü" *Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu 17-19 Kasım 2005, İstanbul; International Symposium on Turkish Archives 17-19 November 2005, İstanbul* içinde (64-71). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Ricci, Giovanni, (2005). *Türk Saplantısı -Yeniçağ Avrupa'sında Korku, Nefret ve Sevgi*, İstanbul: Kitap Yayınları.

Rukancı, Fatih. (2005). "Ulusal Kültürümüzün Yaşam Kaynağı Olarak Arşivlerimiz" *VI. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi: VIth International Congress on Turkish Culture* 25 Kasım 2005, Ankara (Yayımlanmamış Bildiri).

Sarınay, Yusuf. (2006). "Arşivlerimizin Önemi ve İstanbul'un Fethi Üzerine" *Arşiv Dünyası*, 8, 40-42.

Selvi, M. Fatih. (1995). "Tarihin Canlı Şahidi: Fermanlar", *Zaman*, 30 Mart 1995.

Şahin, Hacı Haldun. (2006). “Arşî Kanunu Rafa mı Kaldırıldı? Millî Davamız; Arşivlerimiz” *Arşiv Dünyası*, 8, 2-5.

Torunlar, Mehmet. (2006, Aralık). “Uluslararası İlişkilerde Belge Kullanımı, Bilgi ve Belge Yönetiminin Önemi” 2023, 12 Ağustos 2007 tarihinde <http://www.2023.gen.tr/aralik2006/10.htm>. adresinden erişildi.

Torunlar, Mehmet. (2007, Şubat). “Türkiye-AB İlişkilerine Tarih Ne Diyor?” 2023, 02 Ağustos 2007 tarihinde <http://www.2023.gen.tr/subat2007/9.htm> adresinden erişildi.

Ünal, Osman. (2001). “Stratejik Araştırma ve Etüt Görevi”, *Stratejik Araştırma ve Etüt Bülteni*, 1: 2-7.

